

2. Мирошніченко Н. А. Деякі проблеми Загальної частини кримінального права: монографія : Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані. – Миколаїв, 2016, с. 661-671.

Ключові слова: неповнолітні правопорушники, система покарань, громадські роботи, виправні роботи, арешт, обмеження волі.

Ключевые слова: несовершеннолетние правонарушители, система наказаний, общественные работы, исправительные работы, арест, ограничение свободы.

Key words: juvenile offenders, punishment system, community service, correctional labour, arrest, restriction of freedom.

ТУЛЯКОВ ВЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСІЙОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри кримінального права,
суддя ad hoc ЄСПЛ, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України

ТРЕНД УПОВІЛЬНЕНОЇ ШИЗОФРЕНІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Уповільнена (вялотекущая – рос.) шизофренія – діагноз хвороби дисидентського руху колишнього СРСР. Достатньо було публічно висловити свою незгоду із пануючою ідеологією, щоб уповноважена особа КДБ СРСР прийняла відповідні кроки, які могли були б закінчитися поміщенням вільнодумця у психіатричну клініку із названим діагнозом. Застосування державного насильства у вигляді перманентних примусових заходів медичного характеру зумовлювалося як соціальною практикою, так і можливостями безкарного застосування позасудової репресії та зловживання владою.

Час минав. Але проблеми залишилися.

Диверсифікація практик поводження зі злочинцями є неминучим трендом часу.

Це свідчить про тенденцію зміни позиції держави відносно девіантів: від знищення, ізолювання від суспільства й примусового лікування до соціальної адаптації та добровільності терапії. Сучасне постіндустріальне суспільство переходить до цивілізованих форм насильства, оскільки останнє нікуди не зникає, а на місце брутальних технологій реалізації насильства приходять його субституційовані та латентні форми: наприклад, на місце фізичного насильства приходять психіатричне лікування [1, с. 461].

Відповідно в системі заходів кримінально-правового регулювання виникають паралельні покаранню заходи безпеки, соціального захисту, реституції та компенсації. Особа, винна в вчиненні злочину зобов'язана понести кримінальну відповідальність, проте форми реаліза-

ції останньої різняться: від обов'язкового обмеження прав до соціальної та особистої реабілітації та ресоціалізації.

До того ж стосовно осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, зміна форм реалізації державного примусу зумовлена:

- конвергенцією соціологічних та позитивістських теорій причин злочинності відносно заходів поводження з правопорушниками;
- переповненістю кримінально-виконавчих установ [2];
- спрямованістю європейської та світової кримінальної політики на застосування кримінально-правових заходів, альтернативних позбавленню волі;
- мовчазному визнанню існування категорії невинуватих злочинців, до яких застосування покарання не приносить свого профілактичного ефекту.

Виникають форми кримінально-правового регулювання поведінки, спрямовані на фізичне усунення можливостей скоєння злочину (хімічна кастрація та стерилізація для педофілів), інформаційну стигматизацію (зобов'язання розповсюдження інформації про кримінальне минуле), примусове психіатричне та психологічне поводження, обов'язкова соціальна реабілітація.

Лімітом кари за злочин завжди виступала суспільна небезпека діяння, проте, з розвитком антропологічного підходу, держава все частіше використовує додаткові форми примусу, які по своїй каральній сутності можуть не відрізнятися від основних, але несуть іншу ідеологічну спрямованість. Так, наприклад, у Німеччині (ст. 62 КК), окрім покарання, існують заходи корекції та превенції (психіатричні примусові заходи медичного характеру, примусова детоксикація та превентивне утримання під вартою). Завдання останнього не тільки реабілітація суспільно-небезпечних злочинців, але й захист суспільства від дій таких осіб. Ці заходи зорієнтовано не тільки на суспільну небезпечність діяння, але й на ознаки невинуватості злочинця, його потенційну небезпеку для розвитку суспільства. Слід зазначити, що застосування практик превентивного ув'язнення після відбуття основного покарання за мотивами неможливості виправлення особи певним чином протирічить концепту захисту фундаментальних прав людини, та положенням ст. 7 Європейської конвенції з захисту прав людини та фундаментальних свобод.

Поруч з цим, існуюча судова практика у цій сфері більше зорієнтована на захист політичних та соціальних інтересів суспільства та держави, ніж прав людини.

Відома справа *Inseher v. Germany* (ECHR, 2018) [3], у якій заявник стверджував, що застосування до нього превентивного ув'язнення після відбуття основного покарання у вигляді 10 років позбавлення волі протирічить формулі *ne bis en idem*. Задля очевидні порушення ст. 7 Конвенції, Європейський суд став практично на позицію Конституційного Суду Германії, який наголосив, зокрема, що конституційна вимога про розмежування превентивного затримання та позбавлення волі та принципів, викладених у статті 7 Конвенції, вимагає індивідуалізова-

ного та посиленого терапевтичного забезпечення та догляду за відповідними особами. Згідно новому кримінальному законодавству Німеччини, (див., статтю 66с Кримінального кодексу), особи, які перебувають у превентивному ув'язненні, тепер повинні бути затримані в установах, що пропонують їм не тільки умови, більш асимільовані загальним умовам життя, але, зокрема, індивідуальний та інтенсивний догляд для посилення їх готовності брати участь у психіатричному, психотерапевтичному або соціально-терапевтичному лікуванні з урахуванням їхніх потреб. Тобто мета превентивного ув'язнення не у карі та виправленні злочинця, а в превенції суспільства від його потенційних суспільно-небезпечних дій у майбутньому, що пов'язані із особливостями психічного стану особи.

У випадку п.І, засудженого за вбивство з сексуальних мотивів, Європейський суд встановив, що визначивши міру, яка накладається пізніше в порівнянні з обвинувальним вироком, повинно враховувати останню характеристику засудженої особи, яка повинна ґрунтуватися на психічному розладі, що існував на момент накладання заходу, і робить небезпечним подальшу поведінку правопорушника. Заявник, який був покараний за акт сексуального садизму і, ймовірно, вчинить ще одне вбивство, якщо він буде звільнений, був соціально небезпечним для цілей застосування превентивного ув'язнення [3, р. 109].

Отже у певних випадках, держава свідомо йде на зловживання правом на примус з метою захисту громадян від потенційно небезпечних осіб. Питання неефективності спеціальної превенції заходів покарання відносно певних категорій громадян з психічними аномаліями приводить до того, що застосування актів позасудового превентивного примусу до невинуватених злочинців у Європі (Франція, Іспанія, Німеччина, Сполучене королівство) стає все частішим [2].

Україна у таких випадках, на жаль, продовжує шлях застосування примусових заходів медичного характеру з гнучким діагнозом уповільненої шизофренії... У 2016 році у Секретаріаті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини під егідою Програми розвитку ООН в Україні відбулася експертна дискусія, присвячена реформуванню закладів судової психіатрії в Україні. Один із авторів незалежного моніторингового звіту ПРООН професор Роберт Ван Ворен, говорячи про системні порушення прав людини в українських психіатричних закладах, відмітив: «Одну пацієнтку я не ніколи не забуду. Це 25-річна жінка, яка п'ять років тому вбила жінку в супермаркеті. Їй було поставлено розповсюджений діагноз «уповільнена шизофренія» – тренд радянської психіатрії. Перебуваючи вже п'ять років у лікарні, вона зістарилася ніби на 20 років, замість реальних п'яти. До її звільнення залишається ще 5 років. Її найбільше побажання – вивчити англійську мову, щоб після звільнення мати можливість чимось займатись. Проте їй не дозволили це через заборону використовувати MP3-плеєр. Ми бачили зруйновані життя і це все через систему, яка бачить тільки злочин і не бачить людину» [4].

Можливе розгляд питання щодо доцільності превентивного ув'язнення як самостійного заходу кримінально-правового реагування, пов'язаного із застосуванням психокорекційних практик та заходів соціальної реабілітації, є доцільним у процесі реформи діючого кримінального законодавства України, враховуючи високу емоціональну та психічну нестійкість значної кількості українських громадян у сучасних умовах розвитку.

Список використаної літератури:

1. Піронкова О. Ф. Соціальні практики поводження із психічно хворими: соціологічний вимір. Дис... докт. соціологічних наук. Спец. 22.00.04 Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2018. 500 с.
2. Aebi, M. F., & Tiago, M. M. Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Strasbourg: Council of Europe pc-cp/space/documents/pc-cp SPACE I – 2018.
3. Case of Ilınseher v. Germany (Applications nos. 10211/12 and 27505/14). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187540>
4. Від покарання до лікування: заклади судової психіатрії в Україні. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/articles/2016/03/30/-html>

Ключові слова: кримінально-правове регулювання, кримінально-правові заходи, превентивне ув'язнення, поводження з правопорушниками.

Ключевые слова: уголовно-правовое регулирование, уголовно-правовые меры, превентивное заключение, обращение с правонарушителями.

Key words: criminal-law regulation, criminal-law measures, preventive detention, treatment of offenders.

ПОЛЯНСЬКИЙ ЄВГЕН ЮРІЙОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри кримінального права,
доктор юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО – ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

Минуло вже кілька століть від часу, коли вийшли друком епохальні твори великих митців кримінального права. Що спонукало, наприклад, Беккарія написати його книгу «Про злочини та покарання»? Цей факт добре відомий – криза кримінального права, зумовлена специфікою тогочасних покарань. Адаже скільки не намагалися королі та імператори тих часів досягти тотальної слухняності своїх підданих методами репресії, нічого з цього не виходило: покарання ставали дедалі суворішими та жорстокішими, втім вплив такої стратегії на злочинність був надто відносним. Тому тези Беккарія та інших про те, що